

Umetnost v javnem prostoru

Intervencije v javni prostor v okviru Evropske prestolnice kulture

KAJA KRANER

V okviru Evropske prestolnice kulture poteka v Mariboru skozi celo leto obsežen sklop bolj ali manj očitnih umetniških intervencij v javni prostor. V veliki meri gre za minimalistične, subtilne in nemoteče intervencije, ki potekajo skorajda neopazno, in se zlahka zlijejo s kompleksno strukturo urbane pokrajine. Ker so torej vključene v večfunkcionalni kontekst urbanega prostora, obstaja velika možnost, da sploh ne bodo prepoznane kot umetniške, kar pravzaprav ni nujno njihova pomankljivost.

Četudi je klasični razstavní prostor/umetniška institucija pravzaprav nekakšen podaljšek javnega prostora, se prizadevanje po večji dostopnosti umetnosti, nanaša predvsem na tip umetniške institucije, ki reproducira (statusno) diferenciacijo publike. Ta je (paradoksalno) nastal ravno v procesu demokratizacije v 19. stoletju, ob prilaganju institucij s strani družbenih elit, ter je bil primarno namenjen poznavalcem z zadostno količino kulturnega kapitala. »Demokratizacija« kulture in umetnosti se sicer v sodobnih kulturnih politikah najpogosteje manifestira skozi neoliberalni model, ki si bolj kot za večjo dostopnost kulture, prizadeva za liberalizacijo kulturne sfere, tj. prilagoditev kulturne sfere potrebam njenih porabnikov. V ta kontekst je mogoče vpeti tudi nekatere strukturne spremembe sodobne umetnosti, vključno z vsesplošno razširitvijo umetniških projektov v javnem prostoru. Porabnik kulturnih dobrin tako dejansko ne rabi več oditi v umetniško institucijo, saj umetnina v vedno večji meri prihaja k njemu. Relacija oz. komunikacija z umetnino, pa ne poteka več toliko na način meditativne kontemplacije skozi investicijo intelektualnega napora, temveč se umetnina gledalcu vedno v večji meri relacijsko/interaktivno razpira, predpostavlja njegovo aktivno participacijo. V navezavi na demokratizacijo kot liberalizacijo umetniške sfere, je tako mogoče navezati tudi določene »stranske učinke«; njeno poglobljenje in komercializacijo, ki se v sodobnem kontekstu v veliki meri dogaja s pomočjo korporativnih sredstev. V ta kontekst se torej vpenja umetnost v javnem prostoru, in tega bi tudi najposkušala reflektirati.

Projekti v okviru EPK

V navezavi na težnjo po večji dostopnosti umetnosti, je vsekakor mogoče umestiti projekt Namizna poezija, ki poezijo kot (recepcijsko) relativno nedostopno umetniško obliko vnaša v gostinske prostore v središču mesta. Projekt, ki je plod sodelovanja Evropske prestolnice kulture in nekaterih gostinskih lokalov, poezijo nevsiljivo, (v formalnem smislu) skorajda neopazno prinaša na kavarniške mize v treh jezikih, ter v obliki nekakšnih razglednic avtorjev starejše generacije (Janko Glazer, Slavko Jug, Kajetan Kovič, France Forstnerič, Andrej Brvar in Marijan Kramberger), ki se povrh vsega nanašajo na mesto Maribor.

Na mesto Maribor, natančneje na njegovo zgodovino, se navezuje tudi instalacija Svetlobno mestno obzidje, ki je locirana na območje, kjer je nekoč stalo srednjeveško obzidje. Instalacija je zasnovana kot rekonstrukcija obzidja, preko vzpostavitve virtualnih mestnih vrat na Trgu svobode, virtualnega mestnega stolpa v bližini Celigijevega stolpa, in na lokaciji nekdanje mestne vpadnice v bližini Tržnice. Konstrukcije z reprodukcijami mestnega obzidja zares zaživijo šele ponoči, ko s pomočjo reflektorjev na enajstih lokacijah po mestu, projekcij, označb na tleh, ter v relaciji z realno obstoječo arhitekturo, vzpostavljajo svetlobno virtualno različico mestnega obzidja. Projekt tako funkcionira kot fascinanten arhitekturni hibrid, ki trdno jedro/identiteto urbanega prostora, združuje z novo-medijsko, nematerialno, virtualno.

Na podoben način poskuša reflektirati zgodovino mesta tudi projekt Izložbe, ki je nastal v sodelovanju s Pokrajinskim arhivom Maribor. Izbrane starejše fotografije in razglednice Maribora so tako razstavljene v alternativnih razstaviščih – številnih izložbah mestnih lokalov v osrednjih ulicah, ter obeležujejo zgodovino mesta med leti 1870 in 1970. Fotografije tako poskušajo izpostavljati predvsem nenehno spreminjajočo se naravo urbanega prostora.

Seriji intervencij, ki se nanašajo predvsem na mesto Maribor, sledijo tudi projekti, ki poskušajo primarno detektirati in izpostavljati različne mestne »problematike«. V sklopu projekta ulične intervencije, je tako nastal tudi projekt (U)lični mozaiki in javna intervencije, ki je popestrila, oziroma zakrpala luknje na pločnikih in okolici Glavnega trga. Sivi asfalt mestnih pločnikov je bil tako v okviru

javne akcije dopolnjen z miniaturnimi barvnimi mozaiki iz odpadne keramike, sicer zelo kratek čas, pa so bile večje luknje tudi napolnjene z prstjo, v katere so bile zasajene cvetlice. Akcija je sicer mogoče umestiti tudi v kontekst intervencij, katerih primarni cilj je estetizacija, lepšanje in dekoracija, četudi se je v sodelovanju z Društvom paraplegikov s Štajerske vsebinsko navezala na problematiko (ne)dostopnosti nekaterih ulic za invalidske vozičke.

Izkoriščanje razstavnih potencialov mesta

Neizkoriščene razstaviščne potenciale urbanega prostora poskušata izkoristiti tudi projekta Ulični strip – violent, nastal v sodelovanju Zdravka Duše in ilustratorja Damijana Stepančiča, in Poljubi & objemi sodobne umetnice Petre Varl. Prvi se načrtno umešča v kontekst zapuščenih in propadajočih stavb mestnega jedra ob Koroški ulici, ob Tkalskem prehodu in ulici Ob jarku. Stripi z izmišljeno, a povsem verjetno zgodbo nekega strastnega navijača Viol, ki so nastali v sklopu Ključni mesta, so tako umeščeni na razpadajoče fasade in v polomljena okna. Ob tem pa poskušajo izpostaviti tudi problematiko zapuščenih stavb v mestnem jedru, s katero se spoprijemajo tudi številna druga mesta, in ki je rezultat sodobnih urbanih trendov. Za razliko projekta Ulični strip – violent, Varlova svoje risbe umešča na stebre svetilk in drogov na nekaterih lokacijah v peš coni. Kot je za njen avtorski pristop značilno, gre za minimalistične risbe, ki se na subtilen, ne-nasilen način umeščajo v prostor, ter tematizirajo podobe prijateljstva in ljubezni. Poljubi & Objemi, je zasnovan kot projekt, ki preizprašuje umetnikovo vlogo v sooblikovanju javnega prostora. Poteka že od leta 2009, v tem času pa je umetnica zraven Maribora intervenirala tudi v številna druga mesta.

Minimalistično v javni prostor intervenira tudi projekt Kitajski napis. Gre za postavitev napisov v mandarinščini (zraven obstoječih slovenskih) na nekaterih kulturnih ustanovah po mestu. Projekt na tak način poskuša izpostaviti prisotnost kitajskih priseljencev v Mariboru kot eno največjih skupin priseljencev nasploh, ki pa zaradi kulturnih, jezikovnih in drugih razlik, ostaja v veliki meri neintegrirana v novo okolje. Na subtilen način tako poskuša vzpostaviti stik z manjšino, ter - ker pa gre za postavitev napisov na številne kulturne ustanove

Marko in Andreja Japelj: Severni sij, svetlobni napisi romanov Draga Jančarja z označevalci

- priseljencem približati slovensko kulturo in zgodovino.

Podoben pristop ubira tudi intervencija Šum reke, ki poskuša ozaveščati mestno specifiko, in ki na dravske mostove mimoidočim prinaša neslišni šum reke pod njimi. Projekt ravno tako poskuša vzpostaviti relacijo z mestno preteklostjo, ko je bila reka še integralni del mestne zvočne kulise. Serija svetlobnih napisov naslovljena Severni sij, poskuša vzpostaviti relacijo besede (naslovi knjig) in prostora skozi literarni opus Draga Jančarja, ki je umeščena v simboliko njegovega istoimenskega romana, ki se dogaja v Mariboru.

Verjetno manj posrečen sklop instalacij, je vsekakor projekt Znamčene mesta, ki je sestavljen iz barvnih balonov na različnih »strateških« lokacijah. Gre za mobilne in statične orientacijske točke, barve in velikosti balonov namreč označujejo pomen in »vsebino« določenih prizorišč, oziroma dogodkov.

V kontekstu depolitizirane javne sfere, ko se politično življenje v kar

veliki meri seli v sfero umetnosti/umetniško institucijo in »sproža« sodobno politizacijo umetnosti, se zdi funkcija umetnosti v javnem prostoru precej nejasna. Je pa mogoče že omejeno popularnost umetniških intervencij v javni prostor, navezati na trend širjenja »simbolnih« industrij, katerega v zadnjih desetletjih opazajo številni teoretiki. Gre za pospešeno spreminjanje zapuščenih stavb v obubožanih mestnih središčih v umetniške/kulturne institucije, pri čemer kulturna industrija očitno predstavlja donosno investicijo. Težnje po demokratizaciji kulture in predvsem (visoke) umetnosti, se - tako se zivedno znova izkažejo za mit. Potencialnost umetnosti v javnem prostoru v kontekstu EPK, pa se zdi v veliki meri neizkoriščena. Projekti tako v največ primerih prinašajo kvazi-razmisleke, ki redko posežejo izven populistične in neobvezne estetizacije/dekoracije urbane pokrajine. Preko osredotočenosti na mesto in njegovo zgodovino, pa prvenstveno bogatijo njegovo turistično ponudbo.

Skozi tujo kulturo k sebi

Eksotični hotel Marigold, britanska (tragi)komična drama režiserja Johna Maddena, znanega po Zaljubljenem Shakespearu, o spoznavanju samega sebe proti jeseni življenja

UROŠ SMASEK

Zavajajo lahko neustrezno sicer dobronamerne informativne napovedi aktualne britanske (tragi)komične drame Eksotični hotel Marigold (The Best Exotic Marigold Hotel, 2011), češ da je o skupini britanskih upokojujencev, ki sklenejo preživeti jesen življenja v idiličnem indijskem hotelu v obetnem brezdelju in udobju, ob prihodu pa ugotovijo, da je hotel le blede senca tega, vendar jih mladi, čudaški recep-

tor prepriča, da ostanejo, nakar v soočenju z neznanimi kulturnimi običaji in tradicijo skušajo na novo osmisliti svoja življenja ter tako sprožijo mnoge komične dogodivščine in težave.

Marsikaj od tega je sicer res, toda skoraj bolj formalno. Prav tako je že skupina upokojujencev, saj bi na podlagi napovedi bilo pomisliti na organizirano skupino, ki pa to ni, ampak se upokojujenci, ki prihajajo z raznih koncev in so med seboj skrajno različni, znajdejo skupaj po naključju šele na letališču ter se organizirajo v skupino že na poti zaradi lažjega skupnega premagovanja neizogibnih težav na letalskih potovanjih (zamujenih ali odpadlih letov ipd.). Predvsem pa jeseni življenja ne sklenejo preživeti v Indiji, obetajoč si najprej brezdelje in udobje, temveč se odločijo zanj posebej zaradi umika pred osebnimi, tudi zdravstvenimi in zlasti finančnimi dramami.

A saj bi bilo čudno, če bi takšno, po napovedih pričakovano precej stereo-

tipno dramo o upokojujencih uresničil cenjeni 63-letni angleški režiser John Madden (zaslužen za priljubljenega, že leta 1999 kar sedemkrat oskarjevskega in še šestkrat nominiranega Zaljubljenega Shakespeara / Shakespeare In Love), četudi ne po lastnem scenariju, ampak 43-letnega angleškega scenarista Ola Parkerja (na podlagi romana These Foolish Things / Te neumne stvari sicer tudi scenaristično dejavne avtorice Deborah Moggach).

Eksotična Indija pa je filmsko izbrana najprej, ker je cenejša kot Anglija, četudi kdo izmed upokojujencev že ima osebne izkušnje z njo iz mladosti ter se tja vrača razčistiti svojo hudo osebno, življenjsko dramo in umreti. Ampak povrh vsega je nezavidljivi finančni položaj upokojujencev neizogibno videti v smislu aktualne globalne družbene krize in menda posledično varčevalnega rezanja socialne države, ko se upokojujenci znajdejo v finančnih težavah celo zato, ker preprosto poma-

gajo tistim, na katerih nominalno svet stoji, torej svojim otrokom ali vnukom - preživeti!

S preživetjem pa se ukvarja tudi po napovedih čudaški receptor sicer resda razpadajočega hotela Marigold, ki pa je dejansko tembolj energični mladenič, kot hotelir po najboljših močeh, vendar pač precej nespretno borec se za oživitev te hotelske dediščine po pokojnem, baje prav tako hotelirsko nespretnem očetu ter obenem razpet še med veliko, toda družinsko oziroma materinsko prepovedano ljubezen.

Drama te vrste kljub posrečeni vsebini in njeni dognani zasnovi (ko je od vsega začetka kljub kar številnim likom ves čas gledljivo, kdo je kdo) ne bi delovala brez odlične igralske zasedbe. Madden jo je prekaljeno sestavil iz nekaterih že pri sebi preizkušenih, dolgoletno cenjenih angleških igralcev, denimo, slovite Judi Dench in itak za vse možne vloge (tudi negativcev) nadarjenega Toma Wilkinsona ter

Za vse možne vloge nadarjeni Tom Wilkinson v Eksotičnem hotelu Marigold (Distribucija Blitz/Arhiv Koloseja)

njihovih prav tako (pri)znanih rojakov Maggie Smith ali Billa Nighya. Za vlogo energičnega hotelirja pa je izbral spet hiperaktivnega 22-letnega indijskega Angleža Deva Patela (slavnega iz leta 2009 kar osemkrat oskarjevskega in še dvakrat nominiranega Revnega milijonarja / Slumdog Millionaire).

V dogajanju, ki se razvija sicer večkrat komično kot tragično, se njihovi liki razkrijejo v osebnih in zakonskih stiskah ter tudi odklanjanjih tuje kulture, ki pa jo nekateri po sprva zagriženi nezaupljivosti naposled iz srca sprejmejo, saj skozi spoznanje - četudi šele v jeseni življenja - res sami sebe.